

II. JÁRVÁNYÜGY, STATISZTIKÁK

Az orvosi statisztika néhány jelentős hazai művelője

GAZDA ISTVÁN CSc

MATI

E-mail: mati@tudomanytortenet.hu

DOI 10.23716/TT0.22.2018.05

Absztrakt:

Több orvos és demográfus is foglalkozott hazánkban egészségügyi statisztikai kérdésekkel, közülük négy személyről esik szó az előadásban. Kőrösy József (1844–1906) elsősorban a himlő, a diftéria és a kolera terjedésének adatait vizsgálta, s igyekezett feltárni a fővárost sújtó járványok terjedésének okait. Melly József (1893–1962) a társadalom-egészségtani kutatások hazai úttörője, tanulmányozta Budapest csecsemőhalandóságát, a vezető betegségeket, és a nemibetegségeket, egyben ajánlásokat tett mindezek megelőzésére. Antal Lajosnak (1902–1973) 1942-ben jelent meg „A cukorbetegség Magyarországon” című műve, amely egy komoly összegző statisztikai jelentés. Máday Lajos (1917–1992) – témánk szempontjából legfontosabb publikációja – „A statisztika oktatásának helye és problémái az orvostudományban” c. írása. Elsőként írt értékes tanulmányt Semmelweis orvosstatisztikai kutatásairól.

Kulcsszavak: orvosi statisztikatörténet, kiemelkedő kutatók

Tizenhat orvos-statisztikusról röviden

Hazánkban az orvosi statisztikának több jeles művelője is volt, közülük a legkorábbi *Hatvani István* (1718–1786), aki az 1757-ben megjelent munkájában – a debreceni születési és halálozási adatok alapján – eljutott a magas csecsemőhalandóság problémájának statisztikai vizsgálatáig. *Sauer Ignác* (1801–1863) a forradalom és szabadságharc alatt országos főorvos, aki akadémiai székfoglalójában a magyarországi népesedés alakulását elemezte. 1863-as tanulmányát a Magyar Tudomány 2000-ben újra leközölte, s annak bevezetéseként Cseh-Szombathy

László megállapította, hogy Sauert „az összehasonlító módszertan egyik úttörőjének is tekinthetjük a magyar demográfiában”. *Tormay Károly* (1804–1871) Tolna vármegye főorvosaként, majd 1850-től pesti főorvosként számos statisztikai kérdéssel foglalkozott. Ezek között is kiemelkedő az 1868-ban megjelent munkája: „Adatok az élet- és halálozási viszonyok statisztikájához Pest városában, különös tekintettel az itt 1831, 1854–55 és 1866-ban uralgott cholera-járványokra”. A Keleti Károly (illetve a közgazdasági miniszter) által szervezett első statisztikai tanfolyamon „Orvosi statistika” címmel tartott előadásokat *Niedermann Gyulával* (1839–1910) együtt, s azok anyaga könyvként is megjelent. Niedermann, a budai tébolyda orvosa, 1867-ben lett a Földművelés-, ipar és kereskedelemügyi minisztérium által szervezett statisztikai tanács tagja, s több statisztikai tanfolyamon is előadott. *Linzbauer Ferenc Xavér* (1807–1888) számos nagy és alapvető kézikönyve mellett 1859-ben német nyelven adta közre az ország közegészségügyi statisztikáját. Ennek második részében közölt statisztikai táblákat az egyes járások és városok egészségügyi ellátottságáról, s elkészítette azok kerületi és országos összesítését. Időben őt

Semmelweis Ignác követi (1818–1865), aki gyógyítómunkájában az orvosi statisztika első hazai felhasználójának tekinthető. A korábbi szakemberek orvos-statisztikai gyűjtők-elemzők voltak, ő viszont már fontos gyakorlati megállapításokat szűrt le az általa összeállított adatsorokból, s azokat napi gyógyítómunkájában alkalmazta is. Barátja és tisztelője, *Markusovszky Lajos* nem volt statisztikai kutató, de az 1866-os akadémia székfoglalójában kimondta a statisztikai kutatások fontosságát a betegségek eredetének és okainak feltárása tekintetében, megerősítve ezzel Semmelweis kutatómódszerének fontosságát. Semmelweis követője, *Tauffer Vilmos* (1851–1934), a pesti orvosi kar II. Szülészeti és nőgyógyászati tanszékének professzora, országos szinten is megvalósította a szülészeti adatok gyűjtését, s az Magyarországon 1931 óta kötelezően gyűjtendő és elemzendő adatsor.

Korányi Frigyes (1828–1913) a pesti orvosi karon a belgyógyászati tanszék vezetője, a hazai orvostudomány és orvosi felsőoktatás neves szervezője, az 1876-ban Budapesten megrendezett Nemzetközi Statisztikai Kongresszuson a koleramegbetegedésekhez kapcsolódó nemzetközi halálozási statisztikákról adott elő. *Fodor József* (1843–1901) a hazai közegészségügy számos területének elindítója, statisztikai adatokkal bizonyította az életmód és az egészségi állapot összefüggéseit. Az egyes hazai társadalmi osztályok életkori és halálozási statisztikáit vizsgálva kimondta, hogy a rossz lakás- és életkörülmények rontják az életkilátásokat. 1902-ben *Dollinger Gyula* (1849–1937) Budapesten az I. Sebészeti klinika professzoraként alapította meg az Országos Rák Bizottságot (a bizottságnak tagja volt Korányi Frigyes is), akik részt vettek az első hazai kérdőíves rákstatisztikai adatfelvételben. Dollinger írta az ennek 1907-ben közreadott anyaga

kísérőtanulmányait, majd 1912-ben újabb könyvet írt „A rákstatisztikák eredményei” címmel. *Buday Kálmán* (1863–1937) a kolozsvári egyetem kórbonctan és kórszövettan professzoraként a Rák Bizottság összeállításával párhuzamosan adott össze és elemzett önálló kötetben (1907) kolozsvári rákstatisztikai adatsorokat, 35 évnyi anyagot dolgozva fel.

Pikler J. Gyula (1864–1952) orvos, a KSH aligazgatója lett, ahol statisztikusként elsősorban mortalitási vizsgálatokkal foglalkozott. A kettős és többes halálokoknak elsősorban az ő nevéhez fűződő vizsgálata világviszonylatban is jelentős. 1916-ban adta közre *Madzsar József* (1876–1940), a társadalomtudósként is ismert orvos, „A meddő Budapest” c. kötetét, amelyben számos jobbító tanácsot adott. Madzsar volt az 1928-ban megjelent 700 oldalas, értékes Társadalmi Lexikon főszerkesztője. 1930-ban jelent egy fontos szakkönyv az orvosegyetemek és hallgatóik számára *Szél Tivadar* (1893–1964) orvos, statisztikus tollából: „Egészségügyi statisztika orvosok és orvostanhallgatók számára” címmel. Maga Szél kiváló szakember volt, hazánkban ő állította össze az első modern népmozgalmi táblázatokat. 18 szakkönyve és mintegy 120 szakpublikációja jelent meg, többsége az egészségügyi statisztika témakörében. Ő volt az első magyar hivatásos orvosstatisztikus.

Szél kortársa, *Solth Károly* (1897–1944) „Az orvosstatisztika elemi módszerei” címmel adott közre kötetet 1930-ban, hét évvel később pedig az orvosi kutatás statisztikai módszereiről. Solth szülész-nőgyógyász és tisztiorvos volt, egyben a pesti Orvosi Karon az orvosi statisztika előadójaként. Ugyanabban az évben született *Zalka Ödön* (1897–1951) patológus, akit a hazai rákmorbidity statisztikai vizsgálatok és adatközlések kiemelkedő szakembereként tartunk számon. *Wolff Károly* (1899–1945) a Rókus kórház igazgató főorvosaként az ott 1895 és 1937 között elvégzett boncolások adatai közül a több mint 22 ezer, tumorban elhunyt személyre vonatkozó adatsort dolgozta fel.

A fentiekben 16 orvosstatisztikusról szoltunk röviden, a továbbiakban további négy személy munkásságát egy kicsit részletesebben fogjuk bemutatni.

Négy orvos-statisztikusról kicsit részletesebben

Körösy József (1844–1906) statisztikus, demográfus, egyetemi tanár, akadémikus volt, 1869-től a Pestvárosi Statisztikai Hivatal vezetője (az intézmény 1873-tól Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala néven működött). Körösy elsősorban népszámlálási kérdésekkel foglalkozott, emellett iparstatisztikai felméréseket is végzett, s emellett rámutatott a főváros nyomorban élő rétegeire, rendkívül rossz lakáshelyzetükre, s a város csatornázásának hiányára, amely sok esetben járványokat idézett elő. Körösy vizsgálta a himlő, a diftéria és a kolera terjedésének adatsorait, s igyekezett feltárni a fővárost sújtó járványok terjedésének okait.

Igazolta a himlő elleni védőoltás eredményességét. Kitért a szüretlen víz felhasználásának veszélyeire. Szorgalmazta a fővárosi munkáslakás-építést. A magas halandósági arányszámokról és a rossz közegészségügyi viszonyokról külföldön megjelent tanulmányaiban is beszámolt, s emiatt számosan bírálták őt. Indítványozta a főváros közegészségügyének javítását, s ennek egyik eredménye lett, hogy 1886-ra megépült a járványkórház. Ő javasolta a járványos betegségek megelőzése érdekében a bejelentési kötelezettséget, a betegek elkülönítésének kényszerét, s javasolta a hatósági fertőtlenítés megszervezését. Meghatározó szerepe volt abban, hogy az 1872-es fővárosi 45 ezrelékes halandósági arány 1906-ra 19 ezrelékre esett vissza. 1879-ben lett az MTA lev., 1903-ban r. tagja.

Melly József (1893–1962) orvos, 1946-tól 1948-ig egyetemi tanár a Pécsi Tudományegyetem Orvosi Karán, egyben a Kar Közegészségtani Intézetének igazgatója, később iskolaorvos, majd 1956-tól a Budapesti Orvostudományi Egyetem Közegészségtani Intézetének igazgatója. Részt vett a „Demográfia”, a „Népegészségügy” és az „Egészségtudomány” című szakfolyóiratok szerkesztőbizottságának munkájában, ezen túlmenően Gerlőczy Zsigmonddal együtt szerkesztette az „Egészség” című periodikát. A társadalom-egészségtani kutatások hazai úttörője, tanulmányozta Budapest csecsemőhalandóságát, a vezető betegségeket, és a nemibetegségeket, egyben ajánlásokat tett mindezek megelőzésére. Történeti munkáiban – sok más mellett – Fodor József és Markusovszky Lajos életművét elemezte. 1930-ban egészségtani tankönyvet írt a középiskolák számára. Ugyanebben az évben egy több mint 850 oldalas gyűjteményben foglalta össze a közegészségügyre és a társadalombiztosításra vonatkozó 1910 és 1930 között született törvényeket és rendeleteket. A „Statisztikai Közlemények” sorozatban 1932-ben kötetet adott ki „A hadigondozottak Budapesten” címmel, 1934-ben műve jelent meg a budapesti kórházkultúra fejlődéséről. 1936-ban összefoglaló tanulmánya jelent meg „Nagy-Budapest közegészségügyi vonatkozásban” címmel.

Antal Lajos (1902–1973) belgyógyász, demográfus, egyetemi tanár a kolozsvári egyetemen, 1950-től Budapesten dolgozott főorvosként. A Magyar Orvostörténelmi Társaság megalapítására 1929-ben tett javaslatot. Éveken át ő szerkesztette a „Betegápolásügy” című folyóiratot, majd az „Egészségpolitikai Szemlé”-t. 1934 és 1945 között a Betegápolók és Ápolónők Országos Egyesületének orvoselnöke volt, továbbá az Egészségpolitikai Társaság alapítója és első elnöke 1935-től. Alapvető statisztikai munkája az 1942-ben megjelent „A magyar népesedés kérdései” című mű, amelyben a népességfogyás megállítását a magyar falu pozitív szerepében láttatta. Ugyancsak 1942-ben jelent meg „A cukorbetegség Magyarországon” című műve, amely egy komoly összegző statisztikai jelentés. Mivel 1945 után egy ideig vissza

kellett vonulnia, 1948-ban „A magyar szabadságharc honvédorvosai” című kiváló könyvét Zétény Győző kollégája neve alatt volt kénytelen megjelentetni, utóbbi tényt a bibliográfiák nagy része sajnos nem veszi figyelembe.

Mádai Lajos (1917–1992) statisztikus és demográfus volt, akinek kezdetben több statisztikai tanulmánya jelent meg Borsod megye múltjára vonatkozóan. 1963-tól egyetemi oktató a SOTE Társadalomorvostani és Orvostörténeti Intézetében, de tanított a debreceni és a szegedi Orvosi Karon is. Ehhez kapcsolódóan jelent meg 1971-ben egy tanulmánya „A statisztika oktatásának helye és problémái az orvosképzésben”. 1978-ban emlékezett meg arról, hogy 1878-ban kezdődött a statisztika oktatása Magyarországon a budapesti Orvosi Karon.

1973-ban publikált „Influenza járványok hatása a halandóságra” címmel, 1976-ban pedig tanulmányt írt „Az iparosodás hatása vidéki városaink településegészségügyi viszonyainak változására” címmel, amely később többek által is idézett egészségügy-történeti publikáció lett. 1983-ban megjelent értékes publikációja „Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban, 1872–73” címmel jelent meg. A „Demográfia” 1983-as évfolyamában adta közre „Kolerajárványok és az általános halandóság trendjei Európában a XIX. században” című kutatási anyagát. Részletesen vizsgálta a 19. századi magyarországi kolerajárványokat is. Elsőként írt körültekintő, alapos tanulmányt Semmelweis orvosstatisztikai módszeréről.

Some significant domestic scientists of the medical statistics

There were more physicians and demographers engaged in medical statistics. This study is concerning four of them as well. **József Kőrösy** (1844–1906) examined primarily the series of data about spreading of smallpox, diptheria and cholera while endeavouring to explain the driving factors behind this epidemics that threatened the capital Budapest. **József Melly** (1893–1962) forefather of researches in social hygiene studied the infant mortality of Budapest, leading causes of morbidity and sexually transmitted diseases while indicating suggestions to their general prevention. **Lajos Antal** (1902–1973) published 1942 his work „Diabetes in Hungary” that was a significant summary of the than situation. **Lajos Máday's** (1917–1992) most important publication, concerning our topic, was „The problems and place of teaching statistics in the medical students' training”. He was the first author discussing Semmelweis' statistical researches.

Keywords: hystory of medical statistics, pre-eminent researchers

Irodalom

a bemutatott személyek sorrendjében

Hatvani István: HORVÁTH RÓBERT: Hatvani István professzor és a magyar statisztikai tudomány kezdetei. Bp., 1963. KJK.

Sauer Ignác: WAGNER JÁNOS: Emlékezés néhai Sauer Ignác felett. Bp., 1871. Egy. ny.

Tormay Károly: Nekrológ. In: Orvosi Hetilap, 1871.

Niedermann Gyula: SZÁLLÁSI ÁRPÁD: 150 évvel ezelőtt született Niedermann Gyula. In. Orvosi Hetilap, 1989.

Linzbauer Ferenc Xavér: DADAY ANDRÁS: Linzbauer Ferencz Xaver. In: Népegészségügy, 1928.

Semmelweis Ignác: MÁDAY LAJOS: Semmelweis Ignác Fülöp és a statisztikai tudomány. In: Statisztikai Szemle, 1968.

Tauffer Vilmos: FEKETE SÁNDOR: Tauffer Vilmos. Bp., 1971. Medicina.

Korányi Frigyes: JENDRASSIK ERNŐ: Bárány Korányi Frigyes lev. tag emlékezete. Bp., 1914. MTA.

Fodor József: HAHN GÉZA – MELLY JÓZSEF: Fodor József. Bp., 1965. Akadémiai.

Dollinger Gyula: CSILLAG ISTVÁN: Dollinger Gyula. In: Orvosi Hetilap, 1967.

Buday Kálmán: HONTI JÓZSEF: Buday Kálmán. In: Orvosi Hetilap, 1973.

Pikler J. Gyula: Orvosi emlékeimből. Bp., 1909. Wolfner.

Madzsar József: MADZSAR JÓZSEF válogatott írásai. Bp., 1967. Akadémiai.

Szél Tivadar: MÁDAI LAJOS: Szél Tivadar. In: Orvosi Hetilap, 1985.

Solth Károly: KECSKÉS ANNA (szerk.): az egyetemek és jogakadémiák statisztika tanárai Magyarországon, 1777–1945. Bp., 1980. KSH.

Zalka Ödön: SZVITECZ ZSUZSANNA (szerk.): Rákstatisztika a kezdetektől a huszadik század közepéig. Bp., 2002. KSH.

Wolff Károly: SZÉL TIVADAR (ism.): Wolff Károly: Rákstatisztika... In: Statisztikai Szemle, 1943.

Körösy József: SAILE TIVADAR ANTAL: Körösy József hatása a statisztika fejlődésére. Bp., 1927. MTA.

Melly József: SUJBERT LÁSZLÓ: Melly József. In: Egészségtudomány, 2009.

Antal Lajos: SZÁLLÁSI ÁRPÁD: Antal Lajos. In: Orvosi Hetilap, 2011.

Mádai Lajos: KÁPOLNAI IVÁN: Emlékezés Máдай Lajosra. In: Demográfia, 2011